

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по ПН 3.8 „Икономика“

Изготвил рецензията: проф. д-р Евгени Петров Станимиров, научна специалност „Маркетинг“, ректор Икономически университет – Варна, ръководител катедра „Маркетинг“.

Относно: дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“ по докторска програма „Икономика и управление (индустрия)“ в БСУ (Бургас).

Основание за представяне на рецензията: участие в състав на Научно жури със заповед № УМО-128/26.06.2019 г. на Ректора на БСУ и първо заседание на Научното жури, проведено на 27.06.2019 г.

Автор на дисертационния труд: Валентина Николова Маренова, докторант по докторска програма „Икономика и управление (индустрия)“ в БСУ (Бургас).

Тема на дисертационния труд: „Възможности за диверсификация и иновации в дейността на предприятията (примерът на туристическата индустрия)“.

I. Информация за докторанта

Докторант Маренова е завършила специалност „Славянска филология“ в ПУ „Паисий Хилендарски“ (Пловдив) и специалност „Управление на туризма“ в университет „Проф. Асен Златаров“ (Бургас). От 2001 г. работи като мениджър на хотелски комплекс „Кавказ Голден Дюн“ в КК „Слънчев бряг“.

Валентина Маренова се е обучавала в докторантура по докторска програма „Икономика и управление (индустрия)“ в БСУ (Бургас). Зачислена е в докторантура със заповед ЛС-124/26.06.2017 г. Научни ръководители са: проф. д-р Милен Балтов и доц. Д-р Златина Караджова. Отчислена е с право на защита със заповед УМО-64/01.02.2019 г.

Докторант Маренова е водила семинарни занятия по дисциплините „Въведение в туризма“ и „Европейски проекти“. Участвала е в два научни проекти – един вътрешен проект за БСУ и един по национален фонд „Научни изследвания“.

II. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд е посветен на проблем, който на пръв поглед създава усещане, че вече е разработван. Особеното в случая е, че туристическият бранш е силно подвластен на политически, социални и икономически въздействия, което го прави интересен за изследване и за търсене на нови проявления на диверсификацията и иновациите върху него. Търсенето на възможности за иновации и диверсификация дава допълнителни шансове на компаниите в бранша да намерят желаната от тях пазарна позиция. Адекватното позициониране (съобразно обективната пазарна конюнктура) налага да се приложи класически алгоритъм: (1) анализ на действителното състояние на бранша; (2) идентифициране на въздействащите фактори; (3) оценка на наличните ресурси; (4) дефиниране на цели; (5) търсене на „правилните“ иновационни подходи и конкретни действия във връзка с диверсификация на туристическия продукт.

Посоченото ми дава основание да считам, че избраната тема за дисертационен труд е дисертабилна. Тя е актуална и значима, защото конкурентоспособността и адекватното позициониране няма как да се пренебрегват при маркетизирането на дестинации и туристически продукти. От друга страна пряката връзка между позиционирането и ефективността на компаниите (т.е. наличието на очаквани съществени маркетингови и финансови ефекти) дава основание да се счита, че темата е значима.

III. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от 225 страници (увод – 4 стр., две глави – 188 стр.; заключение – 6 стр.; списък на използваната литература – 8 стр. –

приложения – 19 стр.). Представената структура по глави и параграфи, по мое мнение, не е особено добре балансирана, причина за което е представено изложение само в две глави с преваляваща теоретична. В случая теорията „задушават“ методологията, резултатите от изследването и препоръките, като съотношението теоретична / нетеоретична части е 113 стр./78 стр. в полза на теорията. Изложението съдържа 9 таблици и 52 фигури (ако правилно съм ги изброил, защото са номерирани по различен начин в двете глави). Библиографията включва 110 източника (57 на кирилица, 21 на латиница и 32 интернет източници), което показва добра литературна осведоменост на автора.

Във въведението на дисертацията авторът прави опит да представи цялостна концептуална рамка на изследването. Приведени са аргументи, с които се мотивира научното изследване. Предметът и обектът на дисертационния труд са формулирани коректно. Можело е научната цел на дисертационния труд по-коректен начин да представя направеното от автора. В нея липсва теоретичния анализ, като не се прави препратка и към проведеното изследване. Изследователската теза принципно е коректна, но е можело да се дефинира така, че да има дискуссионен характер. Възприетото ограничение е коректно, но е трябвало да се дефинират поне още няколко.

В **първа глава** се изясняват теоретични аспекти на диверсификацията и иновациите в туризма. Прави приятно впечатление, че още от първа глава авторът визира обекта на изследване. Мисля, че първа глава започва логично в частта ѝ на първите два параграфа, които разясняват спецификите на диверсификацията и на иновациите (с проявленията им в сферата на туризма), но трети параграф е дефиниран странно – „Същност и характеристики на туризма“. Посочвам, че названието е странно, защото ако не се познава същността и характеристиките на туризма, как се развиват т. 1.1.2, 1.1.3, 1.2.2 и 1.2.3?

Втора глава на труда е методологично-прагматично-прескриптивна и е свързана с изследване на възможностите за диверсификация и иновации на предприятията в туристическата индустрия. В нея е представена методологията

на дисертационното изследване. Странно решение е методиката на анкетното проучване да се даде извън обхвата на методологията, предвид необходимостта от субординация по линията „методология – методика – методи“. Авторът извежда SWOT-анализ на бранша (последният е било логично да бъде поместен в трети параграф на първа глава (при изясняване на спецификите на туризма). В тази глава се коментирани резултатите и са аргументирани изводи от проведеното изследване. Представени са примери за добри практики за диверсификация и иновации в сектора и са дефинирани препоръки в тази посока.

В представеното **заклучение** авторът извежда възможности за подкрепа на иновациите. Тук обаче се очаква да се вземе отношение до каква степен целта и задачите са изпълнени, до какви основни изводи е достигнал автора, да се направят коментари във връзка с подкрепа на дефинираната във въведението теза и др.

Основните моменти от дисертационния труд са намерили място в представения **автореферат**. В този смисъл съдържанието на автореферата кореспондира с основния труд на автора.

IV. Оценка на публикациите на докторанта

В автореферата са представени 4 бр. доклади, свързани с темата на дисертационния труд. Мястото на публикуването им (в специализирани издания от научни конференции) показва, че научните достижения на колегата са получили трибуна и са намерили отзвук в научните среди, с което са спазени изискванията на ЗРАСРБ.

V. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

Представената в автореферата справка за научната новост и полезност на представения дисертационен труд, съдържа 6 приноси, разделени в две групи – два научни приноси и четири научноприложни приноси. Приносите условно мога да ги сведа до следните: (1) Дефинирани са актуални тенденции в развитието на туристическия бранш; (2) Въз основа на анализ е оценено

актуалното състояние на иновациите и диверсификацията в изследвания сектор;

(3) Дефинирани са конкретни препоръки към фирмите в туризма по отношение на възможностите за диверсификация и иновационна дейност. Характерът на приносите показва прагматична ориентация на автора, което не е случайно предвид това, че от дълги години работи в изследвания сектор. Изпълнени са условията на ЗРАСРБ, доколкото дисертацията съдържа оригинални научно-приложни приноси, а докторантът притежава теоретични и практически знания и способност за самостоятелни научни изследвания.

VI. Бележки, препоръки и въпроси към докторанта

Първо. При дефиниране на тезата се твърди, че „иновациите са умерени и еднообразни“. Моля да се обясни как една иновация може да бъде еднообразна. Ако нещо представлява иновация, то трябва да се отличава с уникалност (дори при адаптация може да има различни елементи, които правят продукта, процеса или нещо друго уникално).

Второ. Четвъртата хипотеза е, че „поради липсата на структурни фондове за кредитиране и неголемия капитал с който оперират туристическите организации, възможностите им за иновиране и диверсифициране са лимитирани“. Тук трябва да подчертаем, че възможностите по принцип са лимитирани, независимо от ресурса с който разполагат компаниите. Какво мисли докторантът за програма „Хоризонт 2020“ и „Хоризонт Европа“ като възможност за финансиране?

Трето. Последните два приноса касаят изследване на връзката и влиянието на синята икономика върху крайбрежния туризъм и връзките и зависимостите между процеса на диверсифициране на дейността и внедряване на иновации и постигане на устойчиво развитие. Моля докторантът да обясни с какъв инструментариум са изследвани тези връзки и зависимости.

Четвърто. Във втори параграф на увода се твърди, че диверсификацията и иновациите са един от „сигурните начини“ да повишим ефективността на дадена организация. Не мисля, че в социума и в икономиката има каквото и да било,

което е сигурно. Моля докторантът да вземе отношение, какво би се случило, ако иновацията или диверсификацията не е достатъчна, за да достигне критичната точка, която да активира клиентите да предпочитат нашия продукт? Как тогава диверсификацията и иновациите гарантират ефективност? А ако иновацията е със сгрешена концепция и отблъснем клиенти? Защо априори възприемаме иновацията и диверсификацията като неща, които са позитивни? Какво бихте казали за различните пазарни сегменти? Една иновация е сполучлива за един сегмент и крайно непригодна за друг сегмент.

Пето. Целта на разработката не е дефинирана сполучливо. Това, което фактически е направено, не е намерило място в целта. Същевременно има разминаване между цел и задачи. Ако в целта се поставя акцент върху влияние на иновациите и диверсификацията върху организациите в туристическия бранш, защо в задачите не се споменава нищо за това?

Шесто. Дефинирано е ограничение във връзка с териториалния обхват на организациите, но не се споменава нищо за: броя на респондентите; сегмента, за който се разсъждава; обхвата (т.е. дълбочината) на изследването и др. (според мен темата предполага поне 5-6 ограничителни условия.

Седмо. Теоретичната част е било да добре да се поднесе по начин, в който да се вижда дебат на авторски мнения по изследваните въпроси.

VII. Обобщена оценка на дисертационния труд и заключение

Представеният дисертационен труд представлява изследване на актуален, значим и същевременно интересен въпрос. Дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, поради което предлагам на членовете на уважаемото Научно жури да вземат положително решение за присъждане на образователната и научната степен „доктор“ по докторска програма „Икономика и управление (индустрия)“ на докторант Валентина Николова Маренова.

12.08.2019 г.

Изготвил рецензията:

Варна

(проф. д-р Евгени Станимиров)